

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE LIMBI ROMANICE
CATEDRA DE FRANCEZĂ

DOCTORAT ÎN COTUTELĂ ÎN DOMENIUL FILOGIE

**IUDA ÎN LITERATURA FRANCOFONĂ A SECOLULUI AL XX-LEA
(PAUL CLAUDEL, MARCEL PAGNOL, JEAN FERNIOT, ERIC-
EMMANUEL SCHMITT, ARMEL JOB)**

Rezumat de teză de doctorat

COORDONATORI

prof. dr. POP RODICA, Universitatea Babeș-Bolyai
prof. dr. COYAULT SYLVIANE, Université Blaise Pascal

DOCTORAND

IULIA DIANA RUSU

Cluj-Napoca
2013

CUPRINS

INTRODUCERE.....	8
PARTEA I. IUDA ÎN CONTEXTUL MUTAȚIILOR FORMELOR LITERARE ȘI CONȚINUTURILOR RELIGIOASE.....	23
Capitolul I. Reactualizarea figurii (mitice) lui Iuda în literatura extem-contemporană de consum.....	31
I.1. Iuda, figură mitică ?.....	31
I.1.1. Mitul lui Iuda.....	31
I.1.2. Culpabilitatea, puniția și auto-puniția eroului mitic. Mitul sinuciderii.....	37
I.1.3. Mitul trădării.....	44
I.1.4. Mitul sărutului.....	46
I.2. Metaficțiuni istoriografice și literatură comercială.....	48
I.2.1. Hipertexte corective. Iuda, martorul lui Cristos.....	50
I.2.2. Rescrieri-replică.....	55
I.2.3. Literatură comercială.....	61
I.2.4. Teme predilecte: profeții împlinite, pseudo Mesia, pseudo trădător.....	62
I.2.5. Comercializarea lui Cristos și a kitschului.....	65
I.2.6. Literatura șocului religios.....	71
I.2.7. Iuda „superstar”, „idiotul superstar”.....	73
Capitolul II. Criza religiei și impactul său în literatură.....	83
II.1. Simptomele crizei religioase în literatura secolului al XX-lea.....	83
II.1.1. Impactul mișcărilor sectare în transpunerile evanghelice.....	85
II.2.1. „Ciber-literatură religioasă”.....	87
II.2. Perspective sociopolitice ale crizei creștine.....	90
II.2.1. Globalizare, ecumenism, ieșire din religie.....	90
II.2.2. Revenire la scientism. Ancheta lui Pilat la Eric-Emmanuel Schmitt.....	92
PARTEA A II-A. ANACRONISM ȘI DIACRONIE ÎN CONSTRUCȚIA FIGURII LUI IUDA CA ARHETIP AL IDIOTULUI.....	99
Capitolul I. Convergențe și divergențe între rescrieri și textele-sursă construite în jurul temei idiotiei.....	103
I.1. Iuda, „idiot-victimă”. De la hipotextul biblic la hipertextul contemporan.....	105
I.2. Tradiția și legendele.....	119

I.3. <i>Evanghelia după Iuda</i> sau „idiotul colaborator”	123
1.4. Insistența asupra sinuciderii lui Iuda în rescrierile apocrife	129
1.5. Altă rețea substitutivă : Coranul și <i>Evanghelia după Barnabé</i>	138
Capitolul II. Iuda, de la sacrificiul voluntar la sacrificiul involuntar.....	146
II.1. Valențele păcatului (originar) și harului	146
II.2. Sacrificiul mut al lui Iuda și problema alterității	149
II.3. „Unul dintre voi <i>trebuie</i> să ma trădeze”	155
II.4. <i>Nebunul-în-Cristos</i> (Armel Job, Jean Ferniot, Marcel Pagnol)	164
PARTEA A III-A. IUDA, FIGURĂ A MODERNITĂȚII: EVREU, FILOSOF, ACTOR ȘI	
SCRIITOR.....	178
Capitolul I. Extensie psihologică. Resemantizarea mitemului trădării.....	179
I.1. Complexul lui Iuda	179
I.2. Implicațiile sfințeniei lui Iuda în <i>Sfântul Iuda</i>	184
I.3. Confuzia lui Iuda la Marcel Pagnol și Armel Job	192
1.4. Influența apostolilor asupra actelor lui Iuda	202
1.5. Iuda, figură a excluderii (Jean Ferniot, Marcel Pagnol)	203
1.6. Yehoûdâh, co-protagonistul <i>Evangheliei după Pilat</i>	219
1.7. Introspecția lui Iuda la Jean Ferniot	222
Capitolul II. Iuda: ecouri ideologice.....	228
II.1. Iuda, un evreu rătăcitor (Marcel Pagnol, Jean Ferniot, Paul Claudel)	230
II.2. Sacrificiul lui Iuda în oglinda sacrificiului lui Avraam	239
II.3. Spiritul întreprinzător al lui Iuda. Critica lui Paul Claudel	246
II.4. Spiritul capitalismului	253
II.5. Iuda, la răscrucea cosmopolitismului religios	261
II.6. Iubirea și gelozia zelotului	269
II.7. Tribulațiile așteptării mesianice	273
Capitolul III. Iuda în serviciul artei: figura actorului și scriitorului.....	280
III.1. Iuda, actor: înscenarea unei crime (Marcel Pagnol)	280
III.2. Visul creștinismului: Yehoûdâh la Eric-Emmanuel Schmitt	284
III.3. Iuda contemplând icoana Patimilor. Poetica privirii la Jean Ferniot	287
III.4. Iuda: figura artistului și a (pseudo) filosofului: Paul Claudel, Marcel Pagnol	295
CONCLUZIE.....	310

BIBLIOGRAFIE.....	316
ANEXE.....	337
INDEX TERMINOLOGIC.....	350
INDEX AL AUTORILOR CITAȚI.....	352

CUVINTE-CHEIE

Mit, legendă, trădare, colaborare, mântuire, sinucidere, sărut, metaficțiuni istoriografice, teologie, apocrife, gnostic, idiot, evreu, filosof, actor.

Din mulțimea personajelor ce populează noile epopei evanghelice, ne-am oprit la figura lui Iuda. Destinul său paradoxal a condus la apariția rescrierilor ce-l restituie unei logici în măsură să-l de elibereze de condamnarea în care a fost multă vreme închis. Diverse probleme își fac, în mod inerent, apariția. Izolarea personajului de contextul biblic, influența textelor primare – apocrife și gnostice –, ori relectura dogmei creștine sunt principalele demersuri în vederea reevaluării lui Iuda. Textele care-l reabilitează își propun cu precădere să deconstruiască logica discreditantă și să autonomizeze personajul într-un nou sistem.

Există două păcate atribuite în mod tradițional lui Iuda : trădarea (materializată în celebrul „sărut al lui Iuda”) și sinuciderea. Multiple scenarii au fost propuse pentru a le justifica și a le da altă funcționalitate. Amintim printre cele mai curențe: o complicitate între Iuda și Isus cu scopul de a reforma sistemul escatologic iudaic (Jean Ferniot, Eric-Emmanuel Schmitt), necesitatea împlinirii profețiilor veterotestamentare (Marcel Pagnol, Armel Job), o posibilă gelozie a lui Iuda ce l-ar împinge la trădare (Henryk Panas sau Edouardo Manet, parțial Jean Ferniot și Paul Claudel). Demersul lui Paul Claudel este singurul care discreditează personajul, considerat o întrupare luciferică. Iuda lui Paul Claudel sfârșește prin a se autodiscredita și a se face respins de către autoritățile iudaice și de către membrii sectei lui Isus.

Ne-am aplecat cu precădere asupra câtorva scriitori francofoni: Paul Claudel (*Moartea lui Iuda*), Marcel Pagnol (*Iuda*), Jean Ferniot (*Sfântul Iuda*), Eric-Emmanuel Schmitt (*Evangelia după Pilat*) și Armel Job (*Iuda cel multiubit*). Menționăm însă că doar partea a treia a lucrării este exclusiv axată pe analiza personajului trădătorului la acești cinci scriitori. Primele două părți îi integrează parțial într-o analiză globală și comparativă asupra figurii lui Iuda în contemporaneitate. Prima parte încadrează ficțiunile evanghelice în contextul literaturii actuale și a interacțiunilor acestora cu alte câmpuri: religie, literatură, sociologie, politică. Aceasta ne-a permis plasarea personajului lui Iuda în „fenomenul” transpunerilor evanghelice, dar a favorizat și o lectură diacronică a *mitului lui Iuda*. Partea a doua este centrată pe relația hipo/hipertext, ceea ce a permis surprinderea rupturilor ori asemănarilor cu textul-sursă. Această secțiune arată un interes deosebit pentru hipotextul evanghelic, coranic, apocrif, gnostic sau legendar (medieval). Demonstrația s-a catalizat în jurul temei idioției, pe care am atribuit-o lui Iuda din cauza statutului său *alter cristic* și a faptului că sacrificiul său nu se face auzit. Trădătorul din Evanghelii pare a fi un co-mântuitor, dar și un subiect închis în mutism. Scriitorii contemporani îi oferă lui Iuda dreptul la cuvânt, propunând o „sinucidere-sacrificiu”. Această analiză este însoțită de numeroase referințe la pictură, în special la iconografie. Reprezentările vizuale ne-au permis să înțelegem în ce măsură această formă de artă îi atribuie și-l face responsabil pe Iuda fie de păcatul feloniei, fie de cel al suicidului, fie al deicidului.

O precizare este necesară: parcursul nostru a oscilat în mod constant între reabilitarea lui Iuda propusă de Pagnol, Ferniot, Job și Schmitt și discreditarea personajului de către Claudel. Aceste două poziții sunt totuși analizabile pornind de la teme comune precum aspectul financiar prezent la Iuda, identitatea sa de evreu, trădarea, sărutul ori sinuciderea.

Rescrierile contemporane îl pun pe Iuda într-o lumină favorabilă, făcând din el dublul lui Cristos. Trădarea sa ar fi tot atât de importantă pentru economia mântuirii ca și actul de jertfă al lui Isus. Logica cea mai curentă la care se opresc scriitorii este aceea a unei *felix culpa*. Jean Ferniot reia diferențierea paulină lumea veche / lumea nouă pentru a propune un nou sistem escatologic fundamentat pe destrucția răului prin sacrificarea unei victime ce consimte la rău pentru a-l asuma. Acest țap ispășitor este însuși Iuda.

Scriitorii din corpusul nostru acoperă o epocă ce pornește de la perioada interbelică și se oprește la începutul celui de-al treilea mileniu. Claudel își publică piesa într-o perioadă agitată politic și economic (1933); evenimente importante din această epocă vor avea un puternic ecou în textul său (de pildă, criza economică din Statele Unite, 1929). Pagnol își scrie piesa după cel de-al doilea război mondial (1955); fără îndoială, textul său este încărcat de greutatea acestei epoci. Cu cea de doua categorie de scriitori, pătrundem într-o perioadă de mari schimbări pe plan social, politic, literar și religios, cu alt tip de ecou în literatură. Jean Ferniot scrie *Sfântul Iuda* în 1984, Eric-Emmanuel Schmitt publică micro-roamnul *Evanghelia după Pilat* în 2000. Textul lui Armel Job, *Iuda cel multiubit*, vede lumina zilei în 2005.

Plasarea personajului lui Iuda în contextul mișcărilor literare contemporane și a mutațiilor din sfera teologică a fost condiția *sine qua non* pentru înțelegerea cât mai aprofundată a rolului și statutului său. Demersul a implicat adoptarea terminologiei și rediscutarea conceptelor teoretizate de Gérard Genette. Metoda criticului este indispensabilă oricărei cercetări ce respectă raportul hipo/hipertext. Rescrierile personajului lui Iuda se subsumează taxinomiilor lui G. Genette: transpunerea, transformarea, transactualizarea, paștișa ori parodia. Reconfigurarea personajului lui Iuda se încadrează în categoria metaficțiunilor istoriografice, practică literară contemporană curentă. Aceste texte oferă o gamă largă de posibilități. Amintim printre acestea transpunerile profetice și ceea ce am numit noi *demersuri revendicative* sau *vindicative*, caracterizate printr-o puternică funcție corectivă. Chiar dacă acestea asigură continuitatea paradigmatelor religioase, tendința de autonomizare a hipertextului s-a dovedit mai frecventă.

De asemenea, figura lui Iuda ne-a interesat în raport cu noțiunea de „mit”. Dacă putem vorbi despre o „transfocalizare” (G. Genette), putem evoca și o „transeroizare” („deplasare de statut”, B. Westphal). Iuda devine atât o figură legendară – datorită aporiturilor medievale –, cât și una mitică. Dar în ce măsură putem vorbi despre „mitul lui Iuda”? Teoriile referitoare la interpretarea mitului

au fost indispensabile pentru a înțelege metamorfoza și evoluția mitului lui Iuda. De la René Girard am reținut mecanismul mimetic în care Iuda s-ar încadra în transpunerile ce fac din acesta un comântuitor, un colaborator al lui Isus la economia mântuirii. La Ferniot, Pagnol și Schmitt, Iuda este în mod clar dublul lui Cristos. Urmându-l pe Roger Caillois, am evocat, pe de-o parte, moartea lui Iuda cu scopul de a atinge sacral, iar pe de altă parte, concentrarea răului asupra unei victime pentru a-l distruge. Aceste aspecte au fost mai frecvent întâlnite la Jean Ferniot. Iuda este în romanul său un țap ispășitor obsedat de ideea mântuirii. Teoretizările lui Claude-Lévi Strauss sau chiar ale lui Roland Barthes au fost utile în dezbaterile pe care am acordat-o transmiterii mitului lui Iuda (după modelul „mitului semiotic”, „lanțului semiologic”). Autorul „noilor mitologii” ne-a servit mai ales în analiza producțiilor literare comerciale și de mare impact despre Iuda.

Culpabilitatea sau auto-puniția reprezintă două trăsături ale eroului mitic prezente și în cazul figurii lui Iuda. Acestea ne-au determinat și ne-au permis readucerea în discuție a *mitului trădării* și a *mitului sinuciderii*; *mitul sărutului* a completat această rețea. Contrar accepțiunii clasice, mitul trădării nu mai vede în acest act o condamnare, ci îl consideră o determinare scripturală ce vizează împlinirea profețiilor. Sărutul trădării este înlocuit cu un sărut al complicității, al iertării și al iubirii (Eric-Emmanuel Schmitt, Jean Ferniot, Armel Job). La rândul său, sinuciderea devine simbol al iubirii și sacrificiului. Contrar acestei optici, Paul Claudel rămâne tributار accepțiunilor tradiționale ale trădării, sinuciderii și sărutului.

Consecințele crizelor de ordin literar, social și religios sunt diverse. Explozia ficțiunilor ce repun în discuție evenimente și personaje biblice se bazează pe o lungă reflexie ce a străbătut raționalismul, scientismul, pozitivismul și chiar ateismul. Dacă Paul Claudel reacționează cu vehemență împotriva acestei tradiții, ceilalți autori ai corpusului lasă mai degrabă să se înțeleagă probleme precum post umanismul, globalizarea, fenomenul sectar (*New Age*, *Noile Mișcări Religioase*). În acest context, Iuda devine o figură ce se rupe de tradiție. Proferează adesea un discurs rememorativ și restituit la persoana I. Pe acest fond se desenează tematici predilecte, ca falsa trădare. Îndoiala este, nu de puține ori, o trăsătură ce-l caracterizează pe Iuda, mai ales la Eric-Emmanuel Schmitt, Jean Ferniot și Marcel Pagnol.

Într-un cadru bogat în dezbateri despre problema consumului, „mercantilizarea culturii” (a se vedea *Societatea de consum: mituri și structuri* a lui Baudrillard, sau celebra lucrare a lui Lyotard, *Condiția postmodernă: raport asupra cunoașterii*), anumite aspecte referitoare la „*homo oeconomicus*” îi sunt atribuite lui Iuda. Claudel denunță gustul personajului pentru bani, care l-ar fi condus la propria sa pierdere. Armel Job, reia acest tip de critică pentru a recupera pozitiv funcția de trezorier a lui Iuda, prin care ar fi asigurat perpetuarea creștinismului. Aceste caracteristici sunt dublate de statutul *superstar* al lui Iuda, în măsură să hrănească logica spectacolului, care se afirmă

din ce în ce mai acerb în contemporaneitate. Însă un alt aspect se asociază dimensiunii *superstar* : *idioția* pe care am atribuit-o personajului. Făcându-și singur apologia, personajul trădătorului reclamă dreptul de a vorbi (în special la Armel Job). Asemenea idiotului dostoevskian, Iuda este capabil de reflexii filosofice profunde. Multă vreme închis în mutism, martorul lui Cristos joacă un rol fundamental în configurarea creștinismului.

Așadar, în analiza întreprinsă, Iuda este „arhetipul idiotului”. Am acordat un interes deosebit statutului lui Iuda în hipotexte precum Biblia, Coranul, scrierile gnostice și apocrife. *Idioția* care se desprinde din aceste scrieri este favorizată de tematici comune: dublul, diavolul, substitutul. Ideea substituirii sacrificiului lui Iuda jertfei lui Isus este alimentată de tema dublului. Iuda devine un subiect *similicristic*.

Printre variațiunile tematice referitoare la *idioția* atribuită lui Iuda, amintim figura „idiotului-victimă”. Dezbaterea are la bază injoncțiunea pe care Isus i-o adresează lui Iuda cu privire la trădare, dar și profețiile Vechiului Testament, care vorbesc despre existența unui trădător. Prin jocul teatral pe care Iuda îl consimte, Noul Testament devine spațiul împlinirii profețiilor Vechiului Testament, prin prezentificarea unui viitor-trecut. Iuda joacă un rol-tip: trădătorul. O nouă escatologie prinde contur: crearea unei lumi din care răul este absent. Iuda se prezintă sub masca „idiotului iluminat”. Toate aceste aspecte, tratate în documentele mai sus amintite (tradiția dogmatică, apocrifă, gnostică) și raportate la textele noastre, pun probleme ca: liberul arbitru, păcatul, harul, alteritatea, și au fost intens abordate în această teză.

Totodată, la baza *idioției* atribuite personajului se află problema comunicării dintre Isus și Iuda. Acesta din urmă devine figură a interpretului prin excelență. Este vorba fie de o interpretare parțială (neînțelegere) a mesajului lui Isus, fie de o suprainterpretare, fie de o interpretare greșită (infantilism). Jean Grosjean consideră trădarea consecință unei „ironii cristice dureroase”. Abordarea lingvistică cu privire la variațiunile în interpretarea mesajului cristic sunt la baza noilor viziuni asupra lui Iuda, devenit propriul său avocat (în special la Armel Job și Paul Claudel). La Armel Job, abordarea lingvistică este în centrul monologului lui Iuda. Personajul subliniază ruptura comunicațională, marcată prin utilizarea abundență a câmpului lexical al reflexiei. La rândul său, piesa lui Pagnol este construită în jurul isotopiei interpretării și confuziei. Iuda este pus în fața unei dileme: a nu-l trăda pe Isus înseamnă a refuza colaborarea cu el și, implicit, a-l trăda. Iuda devine astfel o triplă victimă: a celorlalți, a lui însuși și a lui Isus. Se va condiționa deci spre o trădare cu valențe pozitive. Un lucru interesant survine în cazul textului lui Armel Job: autocondiționându-se la trădare, Iuda sfârșește prin a crede în culpabilitatea lui. Această trăsătură este recurentă în opera romanească a lui Armel Job. Multe dintre personajele sale sunt victime inocente. În piesa *Iuda*, atmosfera apocaliptică mărește stările de tensiune, de confuzie și de teamă. În final însă, acesta trece

de la întuneric la lumină, tot așa cum dezvăluirea identității sale are loc progresiv. Dacă la început este numit generic „Omul” și „Apostolul”, începând cu al doilea act (ce coincide cu recunoașterea lui Isus ca Mesia), trădătorul se auto-proclamă „Iuda”, consacându-se astfel drept apostol-trădător.

Paul Claudel ridiculizează apologia lui Iuda și face din acesta un *pseudo* filosof, ce-și condimentează caricatural discursul cu elemente din repertoriul *logosului*, *ethosul* și *pathosului*. Nu se poate vorbi despre o „idioție pozitivă” în piesa *Moartea lui Iuda*. Personajul face elogiul gândirii sale carteziene prin care se discreditează singur și-și justifică sinuciderea. Claudel creează un Iuda poliglot, a cărui vastă știință și cultură se situează la răscrucea culturii. Mențiunile în latină și referințele la discursuri filosofice precum cel al lui Kant sau Descartes, servesc la întărirea ironiei piesei prin care Claudel critică hedonismul, raționalismul și o anumită tradiție literară.

La restul autorilor, idioția de filiație dostoievskiană ne împinge să vorbim despre *nebunul-în-Cristos*. Iuda este descendentul acestui personaj. Trecând prin dezolare și extaz mistic, pseudo-trădătorul devine un personaj *cristofor*. Putem constata existența unui întreg imaginar construit în jurul iubirii mistice și sacrificiale a lui Iuda („idioție mistică”). Plăcerea suferinței este un element important. Manifestările sale fizice sunt adesea îngrijorătoare: tremur, criză, rugăciune ostentativă, aclamarea frenetică a cuvântului cristic. Aceste semnale culminează cu sărutul, semn al iubirii prin excelență. În aceste condiții, am discutat despre iubirea mistică și hipnotică a lui Iuda pentru Isus.

Psihologia personajului constituie un alt aspect central al lucrării. Aceasta este analizabilă în relație cu apartenența sa la iudaism și cu un „complex al lui Iuda”, la baza căruia stau trădarea și sinuciderea. În *Evanghelia după Pilat*, anunțul sinuciderii este anterior trădării. Drama personajului constă în faptul că acesta este incapabil de a se ierta pentru o trădare pe care nici măcar n-a realizat-o. În *Sfântul Iuda*, acest complex se referă la statutul de martor al lui Iuda căruia i se impune trădarea împotriva propriei sale voințe. Îndoiala și scepticismul permit explorarea vieții interioare a lui Iuda, personaj devenit o voce interogativă. Introspecția acestuia ne pune adesea în fața unor psiho-texte.

„Complexul lui Iuda” este completat de relația tensionată dintre Iuda și ceilalți discipoli. Iuda devine o figură a apostolului exclus, cu precădere la Jean Ferniot și Marcel Pagnol. Cu cât Iuda acceptă asumarea rolului de țap ispășitor, cu atât distanțarea de ceilalți apostoli se accentuează. Se configurează astfel portretul lui Iuda ca personaj damnat. Putem vorbi despre un „complex al damnatului” ce trăiește un infern terestru. În opoziție, în *Evanghelia după Pilat* nu poate fi vorba despre o relație conflictuală între discipoli, căci aceștia sunt doar niște prezențe-absențe. Yéhoûdâh este apostolul prin excelență, vocea profetului care-l recunoaște pe Yéchoua drept Mesia. Însă viziunea naratologică nu permite autonomizarea personajului devreme ce acesta este prezentat din prisma unui discurs rememorativ țesut de Yéchoua.

„Complexul lui Iuda” este esențialmente legat de identitatea ebraică a lui Iuda și de anumite aspecte referitoare la legea mozaică: așteptarea mesianică, problema banului, a călătoriei, a peregrinării, a sacrificiului lui Avraam. Chiar dacă au fost explorate în mod diferit de către scriitorii din corpus, aceste trăsături ne-au ghidat interpretările.

Literatura contemporană se desenează pe fondul unei literaturi „Adversus Judaeos”. Iuda ca evreu este o temă abordată din diferite unghiuri: Jean Ferniot, filosemit convins, recuperează identitatea evreiască a lui Iuda. Eric-Emmanuel Schmitt și Armel Job sunt atrași în mod special de problematicile creștine, dar și de cele care stau la baza rupturii dintre iudaism și creștinism. Iuda joacă un rol fundamental în această chestiune.

Tema plecării este un element esențial al scenariului. Aceasta este explorată în special de Marcel Pagnol (pozitiv) și de Claudel (negativ). Personajul eponim devine o figură a călătorului, a inconstanței, a refuzului fixității. La Pagnol, finalul clasic al sinuciderii este înlocuit cu o plecare ce marchează ruptura de familie, de viață, de Isus. Jean Ferniot recuperează prin Iuda, figura evreului, condamnat să rătăcească. O importanță deosebită este acordată topografiei; simbolic, locurile sunt puse în legătură cu religia iudaică. Deplasarea tăcută a lui Jeshua și Iuda urmează cursul sărbătorilor pregătite la care personajele asistă. Traseul este vertical și întortocheat, la fel ca parcursul spiritual spre Dumnezeu. Mișcarea constantă de îndepărtare – apropiere a personajelor, devenite figuri rătăcitoare, anticipă împărtășirea suferinței. Drumul parcurs împreună reprezintă transcrierea sacrificiului lui Avraam. Multe dintre dialogurile personajelor se construiesc în jurul temei sacrificiului. Libațiile și animalele sacrificate nu lipsesc, nici ele, din roman. Există două tipuri de mirosuri care se degajă: mirosuri de animale sacrificate, ce anunță sacrificiul personajelor, și mirosuri neplăcute, de cadavru, ce anticipa soarta crudă care-i așteaptă pe cei doi protagoniști. Încă de la intrarea sa în scenă, Iuda e prezentat cu un cuțit, pentru a anticipa rolul de sacrificator pe care trebuie să-l asume. Însă, pe lângă sacrificarea lui Jeshua, Iuda devine totodată propriul său sacrificator. Într-un astfel de cadru, sărutul lui Iuda primește valoarea unui sărut sacrificial.

„Complexul lui Iuda” ca evreu se manifestă și în raport cu dimensiunea financiară. Claudel face din personajul trădătorului prototipul credinciosului ce convertește bunurile spirituale în valoare financiară. Iuda susține echitatea actelor sale, propunându-se pe sine însuși ca ofrandă adusă lui Dumnezeu și celorlalți. Cuvintele sale sunt preluate din repertoriul economistului chiar și atunci când vorbește despre mântuire („credit”, „îpotecă”, „bani”, „capital”, „plată”, „furt”, „proprietate”). La antipodul acestui demers, Armel Job creează un Iuda ce suferă de „complexul cerșetorului”. În acest text, pentru Iuda, ca și pentru poporul evreu, banul nu este decât un contract de pace.

Pe lângă aceste aspecte, Iuda este o figură a artistului: a actorului, a scriitorului și a filosofului. În primul rând, este actorul prin excelență în piesa *Iuda*, căci împlinește Scripturile –

cuvânt care-l condiționează¹ – printr-un joc teatral. Trădarea declanșează împlinirea profețiilor veterotestamentare. Nebunia și iubirea lui Iuda pentru Isus sunt la baza actelor sale. Tot astfel, în romanul lui Eric-Emmanuel Schmitt, Iuda este un personaj evanescent, visând la un creștinism ca împlinire a profeției. Fin cunoscător al Scripturilor, acesta devine și o figură a mesagerului, o prezență aproape angelică, defilând în cadre nocturne.

Am consacrat o analiză *poeticii privirii*. În *Sfântul Iuda*, contemplând Patimile lui Isus, trădătorul este stigmatizat de suferința învățătorului crucificat sub ochii săi. Iuda îl însoțește pe Isus pe Golgota; privitorul este absorbit de icoana lui Cristos. Prin fixitatea și imobilitatea privirii sale, Iuda trăiește o experiență mistică cu valențe catarctice. Viziunea, percepția și contemplația sunt la baza stărilor sale mistice. În final, Iuda devine artizanul propriului său mit și fondatorul creștinismului prin valoarea pe care o dă sacrificiului lui Cristos și a propriului său suicid-sacrificiu.

¹ „Complexul lui Iuda” se apropie de complexul lui Oedip. Diferența constă în faptul că Iuda nu vrea să nege profeția, ci vrea să o împlinească. Dacă Oedip este pus în fața unei „răscruci de drumuri”, această răspântie este absentă în cazul lui Iuda.

BIBLIOGRAFIE

I. SURSE PRIMARE

CORPUS

CLAUDEL, Paul, *Mort de Judas ; le point de vue de Ponce Pilate*, Paris, Gallimard, 1988, 51 p.

PAGNOL, Marcel, *Judas*, in *Œuvres complètes*, I, *Théâtre*, Paris, Éditions de Fallois, 1995, 1077 p.

FERNIOT, Jean, *Saint Judas*, Paris, Grasset, 1984, 288 p.

SCHMITT, Eric-Emmanuel, *L'Évangile selon Pilate* suivi du *Journal d'un roman volé*, Paris, Éditions Albin Michel, 2005, 284 p.

JOB, Armel, *La femme de Saint Pierre*, Bruxelles, Labor, 2005, 146 p.

II. BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

ACHIMESCU, Nicolae, *Noile Mișcări Religioase (Les Nouveaux Mouvements Religieux)*, Cluj-Napoca, Limes, 2004, 316 p.

AUGUSTIN, Saint, *Philosophie, catéchèse, polémique* in *Œuvres III*, sous la direction de Lucien Jerphagnon, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade », 2002, 1433 p.

BARTHES, Roland, *Mythologies* in *Œuvres complètes*, tome 1 1942-1961, Paris, Éditions du Seuil, 2002, 1179 p.

BAUDRILLARD, Jean, *La Société de consommation : ses mythes, ses structures*, préface de J. P. Mayer, Paris, Denoël, 1970, 318 p.

BRUNEL, Pierre, *Mythocritique. Théorie et parcours*, Paris, Presses Universitaires de France, 1995, 294 p.

CAILLOIS, Roger, *L'Homme et le sacré*, Paris, Leroux, coll. « Mythes et religion », 1939, 146 p.

CAILLOIS, Roger, *Le Mythe et l'homme*, Paris, Gallimard, coll. « Idées », 1972, 183 p.

DUMÉZIL, Georges, *Mythe et épopée, I, L'Idéologie des trois fonctions dans les épopées des peuples indo-européens*, Paris, Gallimard, 1968, 659 p.

- DUMÉZIL, Georges, *Mythes et dieux des Indo-Européens*, précédé de *Loki. Heure et malheur du guerrier*, édition présentée par Bernard Sergent, Paris, Flammarion, 830 p.
- Écrits Apocryphes Chrétiens I*, Édition publiée sous la direction de François Bovon et Pierre Geoltrain, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade », 1997, 1782 p.
- Écrits Apocryphes Chrétiens II*, édition publiée sous la direction de Pierre Geoltrain et Jean-Daniel Kaestli, coll. *L'Évangile de Judas : du Codex Tchacos*, traduction intégrale et commentaire des professeurs Rodolphe Kasser, Marvin Meyer, Gregor Wurst, Bismuth Daniel, Flammarion, 2006, 221 p.
- ELIADE, Mircea, *Aspects d'un mythe*, Gallimard, coll. « Folio / Essais », 1963, 250 p.
- Félonie, trahison, reniement au Moyen Âge*, Actes du troisième colloque international de Montpellier, Université Paul Valéry (24-26 novembre 1995), Montpellier, Les Cahiers du C.R.I.S.I.M.A., n° 3, 1997, 631 p.
- GENETTE, Gérard, *Palimpsestes. La Littérature au second degré*, Paris, Éditions du Seuil, 1982, 573 p.
- GIRARD, René, *Le Bouc émissaire*, Paris, Éditions Grasset & Fasquelle, 1982, 310 p.
- LÉONARD-ROQUES, Véronique, *Figures Mythiques. Fabrique et métamorphoses*, Clermont-Ferrand, Presses Universitaires Blaise Pascal, 2008, 303 p.
- Les Figures de l'idiot*, sous la direction de Véronique Mauron et Claire de Ribaupierre, Paris, Éditions Léo Scheer, 2004, 248 p.
- RAYNAUD-TEYCHENNÉ, Jeanne, BURNET, Régis, *Judas, le disciple tragique*, Toulouse, Éditions Privat, 2010, 143 p.
- RONDET, Henri, *Le Pêché originel dans la tradition patristique et théologique*, Lyon, Le Signe / Fayard, 1967, 333 p.
- SOULLARD, Catherine, *Judas*, Paris, Édition Autrement, 1999, 173 p.
- VORAGINE, Jacques de, *La Légende dorée*, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade », 2004, 1549 p.
- WESTPHAL, Bertrand, *Roman et Évangile. Transposition de l'Évangile dans le roman européen contemporain (1945-2000)*, Limoges, Pulim, 2002, 402 p.